

Animadversiones quaedam de circumscriptionibus non territorialibus in disciplina iuridica vigenti

TAMARO

SINTESI. L'articolo è una riflessione canonistica attorno alle strutture personali di carattere gerarchico. A partire dalla normativa comune del CIC e della *Pastor Bonus*, nonché dall'analisi di alcuna concreta realizzazione, l'autore cerca di delineare quali siano le caratteristiche – teologiche e giuridiche – che possano ritenersi comuni alle circoscrizioni personali, e quindi traccia le peculiarità specifiche a ciascuna di esse, soffermandosi in particolare modo sulla recente Amministrazione apostolica personale eretta nella diocesi di Campos (Brasile).

SINTHESYS. This article offers some canonical reflections regarding personal hierarchical structures of the Catholic Church. Based on the common norms of the CIC and on the Ap. Conts. *Pastor Bonus*, the author outlines the common characteristics – theological and juridical – of personal circumscriptions; then points out what is specific of each of them; and finally analyses in a particular way the personal apostolic administration erected recently in the dioceses of Campos (Brazil).

1. CIC 1983, CONST. AP. "PASTOR BONUS" ATQUE CONST. AP. "UT SIT"

Iam in "*Principiis quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*"¹, a Synodo Episcoporum die 7 octobris 1967 approbatis², prae-

-
1. Cf. SYNODUS EPISCOPORUM, *Principia quae pro Codicis Iuris Canonici recognitione proponuntur*, in: *Communicationes*, 1 (1969), p. 77-85.
 2. De codificationis historia singillatim videatur: F. D'OSTILIO, *La storia del nuovo codi-*

sertim in n. 8, criteria ad redigendas circumscriptiones ecclesiasticas effingebantur. Pro praedicto territorialitatis principio in Ecclesiae ordinatione, documentum explanabat quomodo hodierni apostolatus condiciones etiam unitates iurisdictionales exigent – ceterum iam tempore praeterito aliquando temptatas –, «ad peculiarem curam pastorem destinatas». “Principiorum” n. 8 etiamvero in iure canonico quandam elasticitatem³, ad determinandam iurisdictionem ac definiendas Ecclesiae circumscriptiones pastorales, ponere intendebat⁴. Ex doctrina conciliari de Ecclesia particulari sicut “portione populi Dei, quae Episcopo cum cooperatione presbyterii pascenda conceditur”⁵, praecipua igitur ratio agendi Codicis Iuris Canonici auctori dabatur. Id est, servata, sicut regula generali, definitione pro territorio populi Dei portione quae Ecclesiam particularem constituerebat, alia definitionis criteria accipi possent⁶, indole personali, sicut ratione

ce di diritto canonico. Revisione, promulgazione, presentazione, Città del Vaticano, 1983, p. 28.

3. Cf. A. DEL PORTILLO, *Dinamicità e funzionalità delle strutture pastorali*, in: *La collegialità episcopale per il futuro della Chiesa*, Firenze, p. 161-177. Auctor enimvero declarat, referens de externa Ecclesiae structura: «Fino a poco tempo fa, la Chiesa, seguendo anche in questo la “lex incardinatio”, aveva organizzato le sue strutture pastorali e giurisdizionali secondo un criterio basato rigidamente ed esclusivamente sul principio della territorialità e del domicilio dei fedeli. Le circostanze sociologiche, in cui il popolo di Dio realizzava la sua missione erano caratterizzate dall’esistenza di gruppi omogenei di persone, la cui vita e attività si svolgevano staticamente dentro i limiti chiaramente definiti di una circoscrizione territoriale. Questo fatto si era cristallizzato nella legislazione raccolta nel codice di diritto canonico del 1917 – si vedano per es. i cann. 215-217 – dove ci viene offerta una visione della Chiesa funzionalmente divisa in parti territoriali. Indubbiamente, questo tipo di organizzazione delle unità giurisdizionali rispondeva adeguatamente alle caratteristiche di una società prevalentemente agricola o artigiana. Oggi, invece, queste circostanze sono considerevolmente cambiate: il movimento migratorio aumenta in una proporzione finora sconosciuta; le città crescono smisuratamente, il piccolo artigianato familiare di altri tempi viene assorbito dai grandi complessi industriali; la facilità di comunicazione fa progressivamente sparire le distanze, mentre si accentua la dissociazione tra il luogo di domicilio e il luogo di lavoro o di impiego abituale del tempo libero, ecc. La sensibilità pastorale del Concilio Vaticano II ha profondamente captato queste nuove circostanze sociali e la necessità che la Chiesa ne tenga accuratamente conto nella stessa organizzazione e svolgimento della sua missione evangelizzatrice [...]» (*ibidem*, p. 161-162).
4. Cf. J. I. ARRIETA, *Fattori rilevanti per la determinazione della giurisdizione ecclesiastica*, in: *I Principi per la revisione del Codice di Diritto Canonico*, a cura di J. CANOSA, Milano, 2000, p. 591.
5. Cf. CONCILIUM VATICANUM II, Decr. *Christus Dominus*, diei 28 octobris 1965, n. 11, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, a cura di G. Alberigo et al., Bologna, 1991, p. 924.
6. Cf. ACTA SYNODALIA S. CONCILII OEC. VATICANI II, *Schema decreti de pastoralibus Episcoporum munere in Ecclesia, textus emendatus et relationes*, II, Civitas Vaticana, 1964, p. 51. Adhuc vide J. HERVADA, *La incardinación en la perspectiva conciliar*, in:

ritus, nationis, etc., si utilitas – haud dubie naturae pastoralis –, id suasisset⁷.

Tamen, CIC 1983, in hoc versu, praecepta conciliaria atque “Principia” plene perspexisse non videtur. Enim, stante principio quod Ecclesia particularis plerumque territorialis est⁸, Codex norma procastinationis generali adiungit: «attamen, ubi de iudicio Supremae Ecclesiae Auctoritatis, auditis Episcoporum Conferentiis quarum interest, utilitas id suadeat, in eodem territorio erigi possunt Ecclesiae particulares ritu fidelium aliave simili ratione distinctae»⁹, ita recipiens quod etiam circumscriptiones ecclesiasticae personales erigantur atque territorium Ecclesiae particularis notionis elementum essenziale non sit¹⁰.

Vero, CIC 1983 in circumscriptionum personalium contextu iuridico inter duo species concretas discernit: assistentiam spiritualem militibus, quamobrem ipse Codex cappellanorum castrensiu instituto iuridico quaestionem resolvit, sub specifico aspectu Ecclesiarum particularium structurae internae, postremo ad disciplinandam materiam praecipuis legibus specialibus procastinans¹¹; praelaturas personales, quae revera ex iure communi ac speciali definiri possunt sicut fidelium – clericorum et laicorum – “coetus” vel communitates organice atque hierarchice instructae, modulo ordinario “cleruples”¹².

In systemate codiciali enimvero praelaturae personales in cann. 294-297 praevisae, inter normas de ministrorum sacrorum statu iuridico et normas de fidelium associationibus ponuntur; utcumque extra Ecclesiae constitutionem hierarchicam. Opus est autem huius consilii incongruentia in luce collocari, in aliquam partem¹³, cum observetur

Ius Canonicum, 7 (1967), p. 479-517 atque K. MÖRSORF, *Decretum de pastoralibus Episcoporum munere in Ecclesia. Einleitung und Kommentar*, München, p. 172.

7. De hoc vide G. DALLA TORRE, *Le strutture personali e le finalità pastorali*, in: *I Principi per la revisione del Codice di Diritto Canonico*, a cura di J. CANOSA, Milano, 2000, p. 569.
8. Cf. CIC, can. 373 § 1.
9. Cf. *ibidem*, can. 372 § 2.
10. J. I. ARRIETA, *Iglesias particulares*, in: *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, II/2, Pamplona, 1996, p. 677.
11. Cf. CIC, can. 569.
12. De costitutionali praelaturarum personalium ambitu, potissimum cf. J. HERVADA, *Diritto costituzionale canonico*, Milano, 1989, p. 181 ss.; cf. etiam J. I. ARRIETA, *Diritto dell’organizzazione ecclesiastica*, Milano, 1997, p. 108 ss.
13. Cf. P. RODRÍGUEZ, *Chiese particolari e prelature personali*, Milano, 1985, p. 68-69; J. L. GUTIÉRREZ, *Le prelature personali*, in: *Ius Ecclesiae*, 1 (1989), p. 475-476.

quod deinde ipse Codex in can. 295 § 1 explicat praelaturae personali Praelatum ut Ordinarium proprium praeponi, id est, pro illis qui “*praepositi sunt alicui Ecclesiae particulari vel communitati eidem aequiparatae ad normam can. 368*”¹⁴.

Aliis verbis, anomalum apparet quod autem Codex praelaturarum personalium disciplinam extra partem II, libri II, collocat, appellatam “*De Ecclesiae constitutione hierarchica*” atque pertinentem ad auctoritatis disciplinam in Ecclesia; autem contra Praelato facultates confert, quae ad ambitum Ecclesiae constitutionis hierarchicae attingunt – et ipse Codex in praedicto ambitu revera collocat¹⁵.

Relate ad disciplinam codicalem, potissimum explicatur quod praelaturae personales, reiteratis praeceptis conciliaribus de hoc, finem promovendi presbyterorum idoneam distributionem vel perficiendi specialia opera pastoralia vel missionalia pro variis regionibus aut diversis coetibus socialibus habent¹⁶.

Quapropter ut praelatura personalis legitime erigi possit, apta causa pastoralis necesse est, pro determinatis personalibus vel localibus circumstantiis, quae structuris pastoralibus in Ecclesia vel universali vel particulari praesistentibus non superponatur, sed id de quo iam a structuris ecclesiasticis ordinariis probatur, compleat, cum convenienter curae pastoralis dioecesanae inseratur¹⁷.

Hoc igitur explanat cur solummodo Apostolica Sedes de opportunitate erigendi praelaturas personales iudicare possit; etiamvero explicat cur praelaturae personalis erectio itineris peculiaris ultimus actus sit, cuius quoddam praesuppositum Conferentiarum episcopali ad hoc pertinentium auditio necessaria est, quamvis earum opinio erga Sanctam Sedem obstringens non sit¹⁸. Vero, in Codicis vi-

14. Cf. *CIC*, can. 134 § 1.

15. Notetur, praeterea, quod Praelaturae personales, secundum aliquam doctrinae partem, Ecclesiae particulares stricto theologico sensu non sunt (nec eis assimilatae); enimvero, sicut videbitur, circumscriptiones solummodo “*in iure*” aequiparatae Ecclesiis particularibus putari debent (cf. J. I. ARRIETA, *Le prelatore personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, in: *Il Diritto Ecclesiastico*, 112 [2001], p. 37-38; C. ERRÁZURIZ M., *Ancora sull'equiparazione in diritto canonico: il caso delle prelatore personali*, in: *Ius Ecclesiae*, 5 [1993], p. 633-642; J. L. GUTIÉRREZ, *Le prelatore personali*, p. 474, nota 31).

16. Cf. *Cic*, can. 294.

17. Cf. G. DALLA TORRE, voce: *Prelato e prelatore*, in: *Enciclopedia del Diritto*, XXXIV, Milano, 1985, p. 976.

18. Vero erectionis procedimentum iuridicum instruitur a competenti Curiae Romanae organo, in speciali modo a Congregatione pro Episcopis: hoc iam sanciebatur, ante promulgationem Constitutionis apostolicae *Pastor Bonus*, a Constitutione apostolica

gentis disciplina praelaturae personales iuridica personalitate gaudere non perspicuntur. Attamen, non est dubium quin praelaturae seminarium personalitatem iuridicam canonicam “*ipso iure*” habeat¹⁹. Ceterum, verbi technici “*erigere*” in can. 294 usus, qui in iure canonico personificationis iter indicat, quod praelaturae personales quoque personalitate iuridica gaudent, significare videatur²⁰.

Observetur quod in Codice praelatura personalis regi statutis ab Apostolica Sede conditis perspicitur²¹, cum hoc modo Supremae Auctoritatis facultas discretionalis in luce ponatur constituendi in statutis fines qui, in casu concreto, cum praedictis necessitatibus pastoralibus concordant²², in Ecclesiae universalis atque particularis ambitu; praeterea quod praelatura personalis considerari non potest ut fidelium associatio, sed ut institutio, et proprie sicut structura iurisdictionalis²³.

Praelatura personalis a Praelato regitur, qui Ordinarius proprius est²⁴. Ille, stante Codicis silentio, secundum peculiare statutos de-

Regimini Ecclesiae Universae, diei 15 augusti 1967, quae in merito adfirmabat: «Ad Congregationem pro Episcopis spectat, in locis et pro personis non obnoxiiis Congregationi pro Ecclesiis Orientalibus vel pro Gentium Evangelizatione, novas dioeceses, provincias, regiones constituere, easdem constitutas dividere, unire, recognoscere, tum Conferentiis Episcopalibus – quarum intersit – proponentibus (Decr. *Christus Dominus*, 22-24; 39-40), tum iisdem, si casus ferat, auditis; Vicariatus Castrenses erigere necnon, auditis Conferentiis Episcoporum territorii, Praelaturas ad peculiaria opera pastoralia perficienda pro variis regionibus aut coetibus socialibus speciali adiutorio indigentibus (*ibidem*, 420; Decr. *Presbyterorum ordinis*, 10; M. p. *Ecclesiae Sanctae*, I, 4); agit praeterea quae attingunt Episcopos, Administratores Apostolicos, Coadiutores et Auxiliares Episcoporum, Vicarios Castrenses ceterosque Vicarios seu Praelatos iurisdictione personali fruentes, nominandos» (cf. PAULUS PP. VI, Const. ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, art. 49 § 1, in: *AAS*, 59 [1967], p. 901).

19. Hoc desumi potest ex ratione communi cann. 295 § 1 et 238 § 1.

20. Sub aspectu huius quaestionis satis generali, cf. G. MAURO, *Enti ecclesiastici*, in: *Enciclopedia del diritto*, XIV, p. 987 ss.

21. Cf. *CIC*, can. 295 § 1.

22. Cf. P. G. MARCUZZI, *Le prelatore personali nel nuovo CIC*, in: *Apollinaris*, 56 (1983), p. 471.

23. Autem praelaturae personalis institutum collocatur, secundum aliquam doctrinae partem, in ambitu de entibus associativis, quae praecipue praelaturam putat sicut associationem mere clericalem, rectius ut societatem incarnationis clericorum saecularium, deditam ad finem peculiarem (cf. W. AYMANS, *Kirchliches Verfassungsrecht und Vereinigungsrecht in der Kirche*, in: *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 32 [1981], p. 79 ss.; G. GHIRLANDA, *Natura delle prelatore personali e posizione dei laici*, in: *Gregorianum*, 69/2 [1988], p. 299-314). Iuxta aliam doctrinae partem – vere conspicuam – praelaturae personales structurae iurisdictionales solummodo in iure aequiparatae Ecclesiis particularibus sunt (cf., *ut exemplum*, P. LOMBARDIA-J. HERVADA, *Sobre prelatore personales*, in: *Ius Canonicum*, 27 [1987], p. 11-76; A. DE FUENMAYOR, *Le prelatore personali e l'Opus Dei*, in: *Ius Ecclesiae*, 1 [1989], p. 157-175).

24. Cf. *CIC*, can. 134.

signatur, ac si ab auctoritate diversa a Sancta Sede eligitur vel nominatur, eius "confirmationem canonicam" obtinere debet²⁵. In praelaturis personalibus cleri saecularis presbyteri atque diaconi incardinantur, qui institutionem spiritualem ac intellectualem recipiant apud proprium praelaturae seminarium²⁶, et ad sacros ordines a Praelato promoti sint. Praedicti clerici quorum decora sustentationi Praelatus prospicere debet²⁷, peculiarium operum pastoralium servitio sunt, "titulo servitii praelaturae"²⁸.

Pro his officiis apostolicis etiamvero fideles laici propriam "organicam cooperationem"²⁹ praestare possunt, particularibus pactioibus vel stipulationibus – Codex de "conventionibus" loquitur – ab eis cum praelatura initis, iuxta iuris canonici normas atque leges civiles a iure canonico recognitas³⁰, nihilominus secundum principia posita in praelaturae statutis. In his statutis modus concretus organicae cooperationis inter laicos ac clericos praelaturae finibus, et praecipua iura atque munera quae partes contrahentes sibi assumunt in conventionibus bene determinantur³¹.

Agitur postremo in Codice de quaestione praelaturae personalis relationum cum Ecclesiis particularibus³². Prorsus problema difficile est, sub aspectu seu iuridico seu pastorali et theologico; vitanda vero sunt vel iurisdictionis conflictus inter Ordinarium loci et Ordinarium praelaturae proprium, vel opera pastoralia discrepantia cum pastoralis dioecesanae necessitatibus, vel principii fundamentalis negationes Concilii Vaticani II ecclesologiae et Codicis 1983 disciplinae, quod est Ecclesiae particularis centralitas in evangelizationis et promotionis humanae actione, quae Ecclesiae propria est³³.

Relate ad thema, Codex duo criteria sancit ut quaestio propo-

25. Circa praelaturae officii capitalis provisionem, electionis systema, ad normam cann. 164-179, cf. J. I. ARRIETA, *L'atto di erezione dell'Opus Dei in praelatura personale*, in: *Apollinaris*, 56 (1983), p. 100-103.

26. Cf. *CIC*, can. 295 § 1.

27. Cf. *ibidem*, can. 295 § 2.

28. Cf. *ibidem*, can. 295 § 1.

29. *De conceptu amplius* cf. J. L. GUTIÉRREZ, *Unità organica e norma giuridica nella Cost. ap. "Ut sit"*, in: *Romana*, 3 (1986), p. 342-351; J. HERVADA, *Aspetti della struttura giuridica dell'Opus Dei*, in: *Il Diritto Ecclesiastico*, 97 (1986), p. 410-430.

30. Cf. *ibidem*, can. 1290.

31. Cf. *ibidem*, can. 296.

32. Cf. *ibidem*, can. 297. De hoc igitur argumento aptius vide J. I. ARRIETA, *Le praelature personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, p. 22-49.

33. Cf. *circa meritum* G. DALLA TORRE, *Chiesa particolare e comunità politica*, Modena, 1983, p. 45 ss.

natur ac resolvatur: alterum praelaturae ordinamento iuridico peculiari internum, sicut huius activitatis ordinationis criterium generale in Ecclesiarum particularium ambitu; alterum contra praelaturae ordinamentum externum, quod determinandum est, in concreto casu, in huius actionis praecipua explicatione³⁴.

Enimvero, declarantur relationes cum Ordinariis locorum, in quibus praelatura personalis propriam actionem exercet aut exercere vult, definiri in statutis, sed numquam quoddam opus pastorale fieri potest sine Episcopi dioecesanis consensu³⁵. Hoc significat quod Sancta Sedes, in determinandis praelaturae personalis statutis, regulas generales sancit, quibus praelatura oboedire utcumque debet in relationibus cum Ordinariis dioecesanis et salvis semper eorum iuribus³⁶; etiamvero significat quod pro quoque opere pastorali vel missionali praevius eorum consensus necessarius est.

Praeterea agitur de actu iuridico discretionali (cum Episcopus dioecesanus procul dubio praedictorum operum congruentiam aestimare debeat cum dioecesis necessitatibus eius curae spirituali creditae)³⁷, sed ceterum hic consensus ad arbitrium negari non poterit³⁸, cui Codex formam peculiarem non exigit – etiamsi forma scripta apta videatur – atque sicut "licentia" definiri potest. Haec "licentia" est conditio sine qua non, praelatura propriam actionem in Ecclesia particulari exercere possit³⁹.

34. Cf. G. DALLA TORRE, voce: *Prelato e praelatura*, p. 978.

35. Cf. *CIC*, can. 297.

36. Cf. G. LO CASTRO, *Le praelature personali. Profili giuridici*, Milano, 1999, p. 60-61.

37. De generalibus Ordinarii localis competentis in Ecclesiis particularibus, maxime in Codice Iuris Canonici apparando, cf. G. FELICIANI, *Il Vescovo diocesano e la riforma del "Codex Iuris Canonici"*, in: G. FELICIANI et al., *Ministero episcopale e dinamica istituzionale*, Bologna, 1981, p. 25 ss.

38. Altera ex parte, observetur quod Episcopus dioecesanus solus et unus apostolatus auctor in Ecclesia particulari esse non potest; autem Concilium Vaticanum II Episcopi dioecesanis auctoritatem procul dubio roboravit, sed ut omnium apostolatus "moderator" atque "coordinator": «Variae foveantur apostolatus ratione atque in universa dioecesi, vel in eiusdem peculiaribus regionibus, omnium operum apostolatus, sub moderamine Episcopi, coordinatio atque intima coniunctio, qua quidem omnia incepta atque instituta, catechetica, missionalia, caritativa, socialia, familiaria, scolastica atque quaelibet alia finem pastorem persequentia, ad concordem redigantur actionem, qua simul clarius dioecesis unitas eluceat» (Decr. *Christus Dominus*, n. 17, *ibidem*, p. 927). «Amplitudo territorii dioecesanis eiusve incolarum numerus alis sit generatim ut, ex una parte, ipse Episcopus, licet ab aliis adiutus pontificalia exercere visitationesque pastorales congrue peragere valeat, omnia apostolatus opera in dioecesi rite moderari atque coordinare...» (Decr. *Christus Dominus*, n. 23, *ibidem*, p. 929).

39. Quod peculiariter attinet ad primam praelaturam personalem in Ecclesia, in Congregatione pro Episcopis *Declaratione Praelaturae Personales*, statuitur: «a) qui ad praelaturam pertinent, iuxta iuris praescripta, normis territorialibus tenentur quae tum dispositiones generales respiciunt indolis doctrinalis, liturgicae ac pastorales tum leges

Consequenter, praelaturae personalis finium atque peculiarium operum congruentia cum curae pastoralis ordinariae necessitatibus nihilominus Ordinarii loci iurium tutela traditur, duplici Sanctae Sedis atque Episcopi dioecesanis inspectioni, quae competentiarum a iure canonico modo exclusivo Ecclesiis particularibus concreditarum, detractionis pericula vitare debeat, quamvis praelatura personalis atque Ecclesia particularis coniungantur vinculo «*d'immedesima-zione funzionale organica*»⁴⁰.

Alia magni momenti quaestio, tempore Codicis 1983 redactionis orta, spectat ad relationem inter praelaturam personalem (et, generaliter, quamlibet structuram personalem) atque Ecclesiam particularem. Autem, «*Schema Codicis*» 1980 praelaturas personales in capitulo de Ecclesia particulari collocavit⁴¹, re ipsa aequiparationem efficiens, iuxta eadem in utraque circumscriptione ecclesiastica elementa essentialia – Pastorem, presbyterium, coetum fidelium –⁴², etiamsi vario modo patrata. Hoc systema a Congregatione Cardinalium Plenaria, die 24 octobris 1981, recusatum est, quia haec praelaturam personalem Ecclesiae particulari assimilari posse non putavit⁴³.

Exinde, in textu Codicis definitivo, dispositiones de praelaturis

ordini publico consulentes; sacerdotes praeterea generalem cleri disciplinam servare debent; b) praelaturae sacerdotes facultates ministeriales petere debent, a competenti auctoritate territoriali concedendas, ut suum ministerium erga personas ad «*Opus Dei*» non pertinentes exercere possint; c) laici praelaturae «*Operis Dei*» incorporati fideles esse pergunt earum dioecesium in quibus domicilium vel quasi-domicilium habent, et subsunt igitur iurisdictioni Episcopi dioecesanis in iis omnibus quae iure statuuntur quoad communes fideles» (art. IV). Praeterea, sancitur: «a) ad unumquodque praelaturae Centrum erigendum, praevia semper requiritur venia sui cuiusque Episcopi dioecesanis, cuius est praeterea ad normam iuris visitare huiusmodi Centra, de quorum actuositate regulariter certior fit; b) relate ad paroecias vel templa, sive rectoralia sive non, aliaque officia ecclesiastica quae ipsi praelaturae vel sacerdotibus eidem incardinatis a loci Ordinario concredita sint, fiet singulis in casibus conventio inter loci Ordinarium et Praelatum «*Operis Dei*» eiusve Vicarios; c) omnibus in nationibus praelatura debitas relationes servabit cum Praeside et organismis Conferentiae episcopalis, necnon frequenter cum Episcopis earum dioecesium in quibus ipsa operatur» (art. V) (Congregatio pro Episcopis, *Declaratio praelaturae personales*, diei 23 augusti 1982, in: AAS, 75 [1983], p. 464-468).

40. G. LO CASTRO, voce: *Praelatura personale*, in: *Digesto disc. Pubbl.*, a cura di L. PALADIN, XI, Torino, 1996, p. 406.

41. Cf. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici*, cann. 335 § 2, 337, 339 § 2, Civitas Vaticana, 1980.

42. Cf. J. I. ARRIETA, *Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche*, in: *Ius Ecclesiae*, 6 (1994), p. 6.

43. Cf. Pontificium Consilium de legum textibus interpretandis, *Acta et documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici recognoscendo. Congregatio plenaria*, diebus 20-29 octobris 1981 habita, Civitas Vaticana, 1991.

personalibus (can. 294-297) complexui canonum relativorum Ecclesiae particulari subtractae sunt (idcirco parti Codicis in qua de constitutione hierarchica Ecclesiae agitur), cum diversam collocationem invenirent⁴⁴.

Doctrina hanc legislatoris canonici electionem examinavit, observans collocationis diversitatem argumentatione explicari qua in Codice pars pertinens ad ordinamentum Ecclesiae hierarchicum proprie attinet ad structuras territoriales⁴⁵; quod vero minime dubium apparet, si notatur disciplina a Codice in capitulo Ecclesiae particularis proprio praevisa⁴⁶, ubi legislator, quamquam admiserat, sicut principium generale, quod Ecclesiae particulares constitui possint criteriis dissimilibus ab illo territoriali («*ritu fidelium aliave simili ratione distinctae*»)⁴⁷, postremo videlicet Ecclesias particulares tantummodo caractere territoriali praevidit ac disciplinavit.

Non solum: ille ex parte II libri II omnes circumscriptiones personales insuper exclusit; sic vicariatus castrensibus lex particularis expectanda fuerit (etiamsi ii praeviderentur iam in «*Schemate Codicis*» 1980), ad eos disciplinandos (talibus lex particularis postea Constitutione apostolica «*Spirituali militum curae*», diei 21 aprilis 1986⁴⁸, emanata est, ut melius mox observabitur), cum titulus de praelaturis personalibus amotus sit in partem I, libri II: electio minime aequa, sub aspectu systematico⁴⁹.

Tamen, ut in doctrina observatur, quaestio de relatione inter Ecclesiam particularem et structuras personales apte non ponitur, quia «*Ecclesiae particularis*» conceptum indolis theologicae est, minime iuridicae, quare notiones ut «*vicariatus*» vel «*praelatura*» naturae iuridicae, cum Ecclesiae particularis notione non concordant, quoniam eiusdem generis concepta non sunt⁵⁰.

Ceterum, in Concilio Vaticano II Ecclesiae particularis notio stricte connexa est cum dioecesis notione, et ipse can. 368 Codicis Ecclesias particulares esse imprimis dioeceses sancit. Propterea, prae-

44. Praecipuo de Codicis Iuris Canonici revisionis itinere amplius videatur F. RAMOS, *Le diocesi e i raggruppamenti di Chiese particolari*, Roma, 2001, p. 39-70.

45. Cf. J. I. ARRIETA, *Le circoscrizioni personali*, in: *Fidelium Iura*, 4 (1994), p. 222-227; IDEM, *Iglesias particulares*, p. 677; G. LO CASTRO, *Le prelatore personali. Profili giuridici*, p. 284-287.

46. Cf. *CIC*, cann. 368-374.

47. Cf. *ibidem*, can. 372.

48. AAS, 78 (1986), p. 481-486.

49. Talis conceptus exprimitur a G. LO CASTRO, *Le prelatore personali nell'esperienza giuridica e nel dibattito dottrinale dell'ultimo decennio*, in: *Il Diritto Ecclesiastico*, 1 (1999), p. 117-118.

50. Vide, ut exemplum, J. HERVADA, *Diritto costituzionale canonico*, p. 299.

missum, ut dicitur⁵¹, quod Ecclesiae particularis relationis quaestio cum structuris personalibus solummodo in aequiparationis sensu, numquam identificationis, poni potest, "circumscriptionis ecclesiasticae" notione technica uti oportet ut structurae ecclesiasticae communitariae designentur⁵², libere a quaestionibus substantialibus atinentibus ad earum relativam qualificationem theologiam.

Deinde, in hodierno Ecclesiae contextu theologico ac iuridico, circumscriptionis ecclesiasticae institutum omnem indolis territorialis connotationem, frequentem, ut exemplum, in doctrina canonica ante Concilium Vaticanum II⁵³, superare potest congruenter cum principiis a Concilio Vaticano II expositis, atque in media conceptus parte tantum determinationis notionem collocat, modo rei naturae congruo ac certo, fidelium christianorum coetus subiecti competenti hierarchiae ecclesiasticae, efficiens contra elementum territoriale sicut instrumentum tantum utile ad definiendos omnis communitatis limites⁵⁴.

Relate ad disciplinae materiae fontes, adhuc necesse est mentionem facere de Constitutione apostolica "Pastor Bonus", diei 28 iunii 1988⁵⁵, quae, in art. 80, dispositionem iam Constitutionis apostolicae "Regimini Ecclesiae Universae" renovat, secundum cuius normas praelaturae personales a Congregatione pro Episcopis pendent⁵⁶, confirmatis hoc modo antea expositis conclusionibus.

Attamen, ut admonetur, manifestum apparet hoc solummodo valere pro illis praelaturis quae ambitus universalis sint vel ad nationes a praedicta Congregatione pendentes pertinent. Huius generis instituti fortuita erectio, ut exemplum, pro circumscriptionum ambitu intra territoria pendentia a Congregatione de Propaganda Fide, aut etiam a Congregatione pro Ecclesiis Orientalibus, praelaturas personales subiectas reddit competentibus Dicasteriis.

51. Cf. notulam 15.

52. Cf. J. HERVADA, *Diritto costituzionale canonico*, p. 293 ss.; G. FELICIANI, voce: *Circoscrizioni ecclesiastiche*, in: *Enciclopedia giuridica*, VI, Roma, 1988; E. TEJERO, *Circoscripciones eclesiásticas*, in: *Gran Enciclopedia RIALP*, V, Madrid, 1984, p. 663-664.

53. Cf. M. CONTE A. CORONATA, *Institutiones Iuris Canonici*, 1950, p. 356 ss.; M. PETRONCELLI, *Diritto canonico*, Roma, 1963, p. 181 ss.; F. M. CAPPELLO, *Summa Iuris Canonici*, I, Romae, 1961, p. 343 ss.; F. WERNZ-P. VIDAL, *Ius canonicum*, II, Romae, 1943, p. 457-458.

54. Circa quaestionem cf. J. HERVADA, *Significado actual del principio de la territorialidad*, in: *Fidelium Iura*, 2 (1992), p. 229 ss.

55. AAS, 80 (1988), p. 841-912.

56. Relate peculiariter ad Operis Dei praelaturam, cf. IOANNES PAULUS PP. II, Const. ap. *Ut sit*, diei 28 novembris 1982, V, in: AAS, 75 (1983), p. 423-425.

Autem Constitutione apostolica "Ut sit", diei 28 novembris 1982, Ioannes Paulus PP. II primam in Ecclesia (vero unicam usque ad hoc tempus), praelaturam personalem Sanctae Crucis et Operis Dei erexit, cuius disciplina a "Declaratione praelaturae personalis" Congregationis pro Episcopis, diei 23 augusti 1982, publicata in "Actorum Apostolicae Sedis" eodem numero, completur; nihilominus ab entis statutis, appellatis "Codex iuris particularis Operis Dei", atque praedicta Constitutione apostolica "Ut sit", II, sancitis⁵⁷.

2. ELEMENTA ESSENTIALIA COMMUNIA

Considerare oportet quattuor, hodie, in ordinamento canonico esse circumscriptionis ecclesiasticae non territorialis species: dioeceses personales praevias a can. 372 § 2; praelaturas personales, ad normam cnn. 294-297; et duas alias figuras a Codice non disciplinatas: ordinariatus militares atque ordinariatus latinos pro fidelibus ritus orientalis, institutum, hoc ultimum, non iuris communis sicut tria praecedentia, sed a praxi nuper ortum.

Agitur de "coetibus fidelium" utcumque vel, secundum aliquos, de "portionibus populi Dei", omnibus criterio personali circumscriptis, nec ratione fidelis christiani domicilii seu quasi-domicilii⁵⁸. Enimvero, ut recte adfirmatur, aliquo sensu habetur quod omnes circumscriptiones ecclesiasticae putari personales debent, quia essentialiter personarum communitates sunt, quarum domicilium prodest ut solummodo limites statuatur, atque nexus peculiaris determinetur, qui est autonomus et deinde ab ipsis limitibus territorialibus discedit, sicut a can. 136 desumi potest⁵⁹.

Praeter ritum ac artem, usque ad hunc diem, ut criterium determinationis, adhibetur formale fidelium cooperationis vinculum ad perficienda specialia opera Ecclesiae pastoralia (praedictae Operis Dei praelaturae hypothesis est)⁶⁰.

Secunda nota omnibus circumscriptionibus personalibus communis ad praescriptionem legislativam attinet circa opinionem

57. Cf. *Codex Iuris Particularis seu Statuta Praelaturae Sanctae Crucis et Operis Dei*, Romae, 1982.

58. Cf. J. HERVADA, *Ventidós puntos sobre las porciones del Pueblo de Dios*, in: J. HERVADA et al., *Iglesia universal y Iglesias particulares*, Pamplona, 1989, p. 239 ss.

59. J. HERVADA, *Significado actual del principio de la territorialidad*, p. 230.

60. Cf. Const. ap. *Ut sit*, III.

Conferentiarum episcopalium relativarum, praecedentem actui erectionis ex parte Sanctae Sedis. Requisitum aperte requiritur pro dioecesis personalibus⁶¹, pro praelaturis personalibus⁶² atque novis ordinariis militaribus⁶³.

Quamvis norma expressa non habeatur pro ordinariis ritualibus, quia de institutis a praxi ortis agitur, fieri posse non videtur ut sine praevia Conferentiarum episcopalium auditione quarum interest instituantur.

Circumscriptionibus personalibus opus sunt normae speciales quae notas peculiare cuiusque concretae structurae determinent. Pro praelaturis personalibus ac ordinariis militaribus est ipsa lex quae aperte eas exigit⁶⁴. Etiamvero, similis praxis pro ordinariis ritualibus adhibetur, et statuta propria dioeceses personales necessarie sibi comparare debeant, si forte erigentur⁶⁵.

Quod spectat ad elementa personalia quae relativam communitatem ecclesiasticam complent, circumscriptiones personales duplici fidelium pertinentia ad structuram personalem ac illam domicilii territorialem denotantur (dioecesem vel instituta aequiparata). Itaque, fieri non potest ut "coetus fidelium", in quo effectum habent seu Pastoris personalis, seu Pastoris territorialis iurisdictio, curari possit, non instaurata inter illos aliqua coordinationis specie in eorum munerum exercitio.

Quapropter, ius speciale cuiusque circumscriptionis, peculiariter approbatum a Romano Pontifice⁶⁶, concrete statuere debet qualia fu-

61. Cf. CIC, can. 372 § 2.

62. Cf. CIC, can. 294; PAULUS PP. VI, M. p. *Ecclesiae Sanctae*, diei 6 augusti 1966, I, 4, in: AAS, 58 (1966), p. 757-787.

63. Cf. IOANNES PAULUS PP. II, Const. ap. *Spirituali militum curae*, diei 21 aprilis 1986, I, 2, in: AAS, 78 (1986), p. 481-486.

64. Cf. CIC, can. 295 § 1; Const. ap. *Spirituali militum curae*, I, 1.

65. Sicut J. I. ARRIETA observat (*Le circoscrizioni personali*, p. 215 nota 23), etiamvero praelatura pontiniacensis (Pontigny) legislatione speciali utebatur. Pro quibusdam de praelaturae pontiniacensis historia notionibus vide J. MANZANARES, *De praelaturae personalis origine, natura et relatione cum iurisdictione ordinaria*, in: *Periodica*, 69 (1980), p. 408 ss.

66. J. I. ARRIETA mentionem facit quod (*Le circoscrizioni personali*, p. 219-220) statuta praelaturae personalis propria quandam auto-organizationem internam etiam determinant: «Come per qualsiasi circoscrizione ecclesiastica, anche le strutture personali, nei margini loro consentiti dal diritto universale e speciale, gestiscono uno spazio di auto-organizzazione interna (quod confirmatur in statutis: cf. pro ordinariis militaribus Const. ap. *Spirituali militum curae*, XIII; pro Operis Dei praelatura, cf. Const. ap. *Ut sit*, II). Le norme speciali, infatti, prevedono, in conformità agli obiettivi da perseguire, l'organizzazione degli istituti di governo, di partecipazione e di assistenza pastorale propri di ciascuna di esse, così come il regime di governo da osservare nelle situazioni di sede impedita o vacante [...]. È riscontrabile un margine discrezionale di valutazione

tura sint coordinationis pastoralis criteria cum auctoritatibus localibus⁶⁷. Hae peculiaritates circumscriptionum personalium propriae in specialibus rationibus pastoralibus fundamentum habent, quae earum institutionem confirmant atque, sicut consequentiam, antea iam relata, habent necessitatem, omnibus figuris communem, habendi specialem disciplinam iuridicam, sancitam a propriis statutis a Sancta Sede approbatis, quae elementa structuralia determinet apta in specificis circumstantiis.

Idcirco, a conspicua flexibilitate denotantur⁶⁸, ab hac disciplina iuridica concessa, quae ducere solummodo potest ad ampliam varietatem inter diversas cuiusque classis applicationes concretas harum circumscriptionum, relate ad specimen abstractum a legislatore delineatum⁶⁹. Quare pastoralis causa unica "ratio" est, quae circumscriptionum ecclesiasticarum personalium diversi generis fundamentum constituit⁷⁰.

Praeterea de hoc observatur quod concreta institutionis ecclesiasticae mutabilitas non est «il risultato aprioristico di una elaborazione intellettuale astratta, bensì la conseguenza di un modo di costruire che poggia sulla concreta problematica pastorale e sulle possibilità organizzative e assistenziali di cui dispone la Chiesa»⁷¹. Aliis verbis, accidit ut experientia Ecclesiae regiminis in saecula ad resolvendas praecipuas quaestiones pastorales sit, quae institutorum iuridicorum praedictorum notas formavit, postea systematice acceptas in ordinamento canonico⁷² atque a doctrina elaboratas, non, contra, ut specimina abstracta a legislatore doctrinaque elaborata in concreta praxi regiminis applicentur.

Notandum est autem quod, cum criterio personali circumscri-

sulla possibilità di erigere tale tipo di enti – si pensi alla costituzione di un tribunale proprio dell'ordinariato militare (cf. Const. ap. *Spirituali militum curae*, XIV) – ed una ampia facoltà nell'uso delle varie tecniche organizzative canoniche – vicarietà, delegazione, mandato, erezione di uffici, ecc. – cosicché i modelli strutturali risultanti saranno in alcun modo differenti tra di loro, e relativamente elastici per adeguarsi alle incorgenze della rispettiva circoscrizione».

67. Vide, circa praelaturas personales, CIC, can. 297; de ordinariis militaribus, Const. ap. *Spirituali militum curae*, IV, V.

68. Cf. A. DEL PORTILLO, *Dinamicità e funzionalità delle strutture pastorali*, p. 161-177.

69. Circa quaestionem pro praelaturis personalibus vide J. I. ARRIETA, *Le prelatore personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, p. 41-43.

70. Cf. G. DALLA TORRE, *Le strutture personali e le finalità pastorali*, p. 569.

71. J. I. ARRIETA, *Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche*, p. 36.

72. De systematica, in doctrina cf. J. M. GONZÁLEZ DEL VALLE, *La sistemática del nuevo Código de derecho canónico*, in: *Ius Canonicum*, 25 (1985), p. 13 ss.; E. MOLANO, *Las opciones sistemáticas del CIC y el lugar de las estructuras jerárquicas de la Iglesia*, in: *Ius Canonicum*, 33 (1993), p. 465 ss.

bantur, omnes structurae examinatae, in quantum circumscriptiones ecclesiasticae, quandam dimensionem territorialem magni momenti habent⁷³: ut exemplum, quod applicationis ambitus relativi Pastoris iurisdictionis regionalis, nationalis vel universalis esse potest; convenienter circumscriptio generis regionalis, nationalis vel universalis habebitur.

Etiamvero, systemata inspectionis hierarchica valida pro aliis circumscriptionibus applicari debent pro circumscriptionibus personalibus. Refertur de Sacrorum Liminum visitationis obligatione atque relationis quinquennalis exhibitionis⁷⁴. Congregatio romana relativa pendet, contra, ab ambitu, territorio ac personis, quibus circumscriptio se convertit.

Si autem ordinariatus rituales a Congregatione pro Ecclesiis Orientalibus pendunt, ordinariatus militares, secundum casus, Congregationi pro Episcopis seu Congregationi pro gentium evangelizatione subiacent; autem, de praelaturis personalibus, ad praedicta in interpretando art. 80 Constitutionis apostolicae "*Pastor Bonus*", procastinatur. Circumscriptiones personales omnes etiam capacitate se interne instituendi gaudent; quod deducitur, exempli gratia, a possibilitate earum constituendi, si circumstantiae id ferant, tribunal proprium⁷⁵.

Postremo, earum structura iuridica fundamentalis communis, ab elementis communitariis constituta – Pastore, populo, presbyterio – qui necessarie elementa subiectiva additicia sunt cuiuslibet generis communitatis modo hierarchico exstructae⁷⁶, qualificare sinit eas sicut structuras iurisdictionales iuridice aequiparatas Ecclesiis particularibus⁷⁷.

73. Videatur de ordinariatibus militaribus, Const. ap. *Spiritali militum curae*, V, VI, XIII; de praelaturis personalibus, cf. Const. ap. *Ut sit*, VII.

74. Cf. de ordinariatibus militaribus Const. ap. *Spiritali militum curae*, XII; de praelaturis personalibus cf. Const. ap. *Ut sit*, VI.

75. Cf. circa Operis Dei praelaturam Const. ap. *Ecclesia in Urbe*, diei 1 ianuarii 1998, art. 40 § 1, in: AAS, 90 (1998), p. 177-193. Etiamvero, vide Tribunalis erectionis primae et secundae instantiae decreta in: *Romana*, Bollettino della prelatura della Santa Croce e Opus Dei, 12 (1996), p. 22-23; 26-28.

76. Cf. J. I. ARRIETA, *Considerazioni sulla giurisdizione ecclesiastica determinata per via di convenzione ex can. 296 CIC*, in: *Ius Canonicum*, volumen especial, (1999), p. 182.

77. Talis aequiparatio pro ordinariatibus militaribus a Constitutione apostolica *Spiritali militum curae* expresse sancitur, quae, in art. I, ad litteram loquitur de "*adsimilazione*"; quod attinet ad praelaturas personales et alias circumscriptiones personales, nititur, inter alia, eo quod omnes circumscriptiones personales praeter ordinariatus latinos pro ritus orientalis fidelibus, eriguntur, ut quaevis circumscriptio personalis, Constitutione apostolica quae Praelati sedem ac eius iurisdictionem statuit; Ecclesiam praelaticam erigit; circumscriptionis presbyterium atque id quod ad eorum institutionem in semi-

Oportet nunc singularum circumscriptionum personalium in hodierno contextu iuridico-canonico analysim efficere conclusivam.

2.1 Dioeceses personales

Codex Iuris Canonici possibilitatem erigendi praevidet, ut dicitur, instituta, ad normam can. 368, criterio personali, ritus, etc.⁷⁸. Tamen, talis possibilitas tantummodo pertinens ad dioeceses apparet, seu quod discrepans creare videtur praelaturas territoriales vel abbatias territoriales non elemento territoriali exstructas, seu quod statuere, exceptionis artificiis, simplicia altera institutorum exempla iam iuridice ex iure communi qualificatorum in ordinamento canonico rectum non apparet – specificè intelligatur de diversis conformationibus quas disciplina statutaria praelaturis personalibus concedit –, quae eosdem fines pastorales persequi prosunt.

Fortuita circumscriptionum dioecesanarum personalium erectio – usque ad hoc tempus numquam experientia similis fuit⁷⁹ – attamen portionis populi Dei determinationem concredita, ut Pastori proprio, Episcopo dioecesano, sinat, cum sede propria et Ecclesia cathedrali. Quare hic erga suos fideles iurisdictionem aequalem habeat, ac illam Pastorum territorialium, et dioecesis personalis "*ipso iure*" possibilitatem incardinandi sacerdotes habeat, provenientes a proprio seminario vel aliis structuris incardinatis.

2.2 Ordinariatus militares

Ordinariatus militares, olim vicariatus castrenses, circumscriptiones ecclesiasticae personales sunt, in quibus coetus fidelium cura animarum, pro iurisdictione militari nationis, Ordinario militari concreditur⁸⁰. Institutum creatum est, sicut examinatur, Constitu-

nario pertinet, definit; portionis populi Dei fideles laicos determinat et, si forte, eorum incorporationis structurae modum, etc. Constitutio apostolica etiamvero statuta praelaturae propria sancit, definiens normas peculiare quae circumscriptionem regunt ac statuens aptas coordinationis formas cum hierarchia territoriali.

78. Cf. *CIC*, can. 372 § 2.

79. Attamen iuxta Conventionem inter Sanctam Sedem ac Statum hispanicum, diei 3 ianuarii 1979 AAS, 72 [1980], p. 47-55), ordinariatus militaris «dioecesis personalis est, non territorialis».

80. Cf. E. BAURA, *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Milano, 1992; A. VIANA, *Territorialidad y personalidad en la organización eclesiástica. El caso de los ordinariatos militares*, Pamplona, 1992; J. I. ARRIETA, *El Ordinariato castrense. (Notas en torno a la Cost. ap. "Spiritali militum curae")*, in: *Ius Canonicum*, 26 (1986), p. 731 ss.

tione apostolica "*Spirituali militum curae*" quae praecedentem disciplinam emendavit, praevisam ab Instructione "*Sollemne semper*" anni 1951⁸¹.

Vero, iam "*Schematis Codicis*" 1980 can. 337 § 2 hoc circumscriptionis genus disciplinabat⁸², simili modo ac in Codice praelaturae personales exprimuntur: eadem requisita ad eas erigendas, eadem statutorum pars, eadem capitalitatis conformatio, idem cleri munus ac genus, etc.

Essentialiter peculiare praelaturarum personalium genus esse dici potest, attinentium autem ad curam pastoralem militarem; enimvero tale erat instituti nomen – praelaturae militares – in primo Constitutionis apostolicae exemplari⁸³. Haec figura iuridica in Codicis 1983 textu definitivo recusabatur, qui, cum cappellanorum castrensiarum institutum disciplinet – in can. 569 – relativam disciplinam legibus specialibus procastinabat⁸⁴.

Annuario Pontificio anni 2002 de triginta ordinariis militaribus mentionem facit⁸⁵.

Constitutionis apostolicae "*Spirituali militum curae*" dispositiones generales, statutis pro omni ordinariatu a Sancta Sede conditis, praeque natione variantur, ac conveniunt cum conventionibus initis inter Ecclesiam et Statum, cum specificis circumstantiis quae curam pastoralem exigunt atque cum omni regionis institutione militari⁸⁶. Constitutio apostolica igitur ut lex margo ponitur, erga statuta particularia in praecipuo casu condita⁸⁷.

Ordinarii militaris iurisdictio propria est – non magis vicaria – sicut, contra, pro praecedenti vicariatu castrensiarum figura conformabatur – etiamsi cumulativa cum illa Ordinarii loci. Hic iurisditionem propriam erga ordinariatus fideles, hoc modo, servat, ac locis

81. Cf. *Sacra Congregatio Concistorialis*, Instr. *Sollemne semper*, diei 23 aprilis 1951, in: AAS, 43 (1951), p. 562-565.

82. «Praelatura personalis, etiam ad peculiaria opera pastoralia vel missionaria perficienda, habetur cum portio populi Dei, Praelati curae commissa, indolem habeat personalem, complectens nempe solos fideles speciali quadam ratione devinctos; huiusmodi sunt praelaturae castrenses, quae vicariatus castrenses quoque appellantur» (Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris canonici*, p. 80).

83. Cf. J. L. GUTIÉRREZ, *De ordinariatus militaris nova constitutione*, in: *Periodica*, 76, (1987), p. 189-218.

84. Cf. G. LO CASTRO, *Le prelatore personali nell'esperienza giuridica e nel dibattito dottrinale dell'ultimo decennio*, p. 118.

85. Cf. SEDES APOSTOLICA, *Annuario Pontificio*, 2002, Civitas Vaticana, p. 769.

86. Vide E. BAURA, *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, p. 9-10.

87. Cf. G. DALLA TORRE, *Le strutture personali e le finalità pastorali*, p. 572-573.

et in officinis militaribus, quamvis concrete eam solum subsidiarie exercere debeat⁸⁸.

In determinando ordinariatus "*coetu fidelium*", praeterea, Constitutio apostolica "*Spirituali militum curae*" aptissima fuit, recte preferens criteria pastoralia aliis naturae iurisdictionalis rationibus⁸⁹. Itaque, cum criterio stricte militari in eo includendi tantum eos qui a structura castrensi pendunt, criteria connexa applicantur, alius generis – imprimis criterium familiare, sed etiam professionale ac contractuale lato sensu –, cum hoc modo seu praepositi nosocomio castrensi, seu officinae militaris praepositi civiles comprehendantur⁹⁰.

Ordinarii militaris nominatio exceptio dispositioni a can. 377 § 5 praevisae est, quia saepius praesentatione canonica evenit ex auctoritatum statalium parte. Art. II, 1 constitutionis apostolicae statuit Ordinarium ordinem episcopalem habiturum esse, non hoc constituens Ordinarii officii elementum essenziale⁹¹. Etiamsi Episcopus non sit, Ordinarius utcumque "*in iure*" equiparatus est Episcopis dioecesanis, et pertinet ad Conferentiam episcopalem nationalem⁹².

Ultima Constitutionis apostolicae "*Spirituali militum curae*" novitas possibilitas est, quae iure communi hodie est ordinariis, proprium clerum saecularem incardinandi⁹³. Ut tali fini faveatur, Constitutio apostolica Ordinario militari, Sanctae Sedis approbatione, seminarium erigere et alumnos ad sacros ordines promovere, permittit⁹⁴.

2.3 Praelaturae personales

Iam de his satis actum est, quare folia praecedentia videantur. Opus est nunc solum adiungere quod huius disciplinae iuridicae normae margines can. 294-297 Codicis sunt, sine legis peculiaris vel specialis interpositione ut, contra, in ordinariatu militari casu accidit⁹⁵.

Enimvero, est ipse Codex qui, pro singulorum disciplina, statutis procastinat (can. 295 § 1), quae exinde definiri possunt – in fontium

88. Cf. Const. ap. *Spirituali militum curae*, IV, V.

89. Cf. E. BAURA, *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, p. 48 ss.; A. VIANA, *Territorialidad y personalidad en la organización eclesiástica*, p. 192 ss.

90. Cf. CONST. AP. *Spirituali militum curae*, X.

91. Cf. *ibidem*, II.

92. Cf. *ibidem*, III.

93. Cf. *ibidem*, VI.

94. Cf. *ibidem*.

95. Cf. G. DALLA TORRE, *Le strutture personali e le finalità pastorali*, p. 575-576.

systemate – sicut fontes subiectae Codicis Iuris Canonici normis de praelaturis personalibus atque fortuitis legibus canonicis extra-codicialibus, iuris specialis fontibus⁹⁶.

Inter has magni momenti est Constitutio apostolica “*Ut sit*”, quae definiri posse videatur sicut disciplinae codicialis actus legislativus completivus. Igitur in praelaturae personalis Operis Dei casu, sicut, contra, in Constitutione apostolica “*Spirituali militum curae*”, expressa in iure praelaturae assimilatio dioecesi non fit.

Tamen, iuxta Constitutionem apostolicam “*Ut sit*” ac praelaturae statuta, elementa constitutiva inesse videntur, quae adsimulationem “*in iure*” ex can. 368 comprobant (atque legislatorem induxerunt ut ordinariatus militares dioecesium formaliter assimilaret), id est: populi Dei portio (secundum aliquos), presbyterium ac Ordinarius proprius ut pastor, quia Praelatus, quamvis non cogatur ut ordinem episcopalem habeat (attamen suum officium indolis episcopalis est, id est, communitatis regiminis) in Operis Dei casu Episcopus⁹⁷, cui potestas personalis est, ordinaria et propria erga fideles in praelatura incorporatos, etiamsi iurisdictionem exclusivam non exercent, nec vero cumulativam vel subsidiariam, sicut generaliter in qualibet circumscriptione personali⁹⁸, sed mixtam: potestas vero iurisdictionalis in Ecclesia exclusiva putari non debet, quia potestas “*munus*” atque collegialitatis principio exstructa est⁹⁹.

2.4 Ordinariatus latini pro fidelibus ritus orientalis

Inter iuris latini circumscriptiones ecclesiasticas, praxi in saeculo XX° structurae personalis quartum genus confirmatur, ad providendum necessitatibus pastoralibus ritus orientalis fidelium carentium proprii ritus hierarchia, in natione in qua commorationem habent. Agitur de exarchatum apostolicorum evolutione, exstructorum, anno 1912, exarchati ruteni canadensis institutione in forma iuridica vigenti¹⁰⁰.

96. De ardua fontium iuridicarum quaestione, cf. G. LO CASTRO, *Le prelatore personali. Profili giuridici*, p. 71 ss.

97. De hoc vide F. OCÁRIZ, *La consacrazione del Prelato dell'Opus Dei*, in: *Studi Cattolici*, 35 (1991), p. 22 ss.; V. GÓMEZ-IGLESIAS, *L'ordinazione episcopale del Prelato dell'Opus Dei*, in: *Ius Ecclesiae*, 3 (1991), p. 251 ss.

98. Cf., *inter alios*, P. RODRÍGUEZ, *Chiese particolari e prelatore personali*, p. 82, 88.

99. Cf. J. I. ARRIETA, *Primado, episcopado y comunión eclesial*, in: *Ius Canonicum*, 75 (1998), p. 59-85.

100. Cf. S. PIUS PP. X, Litt. ap. *Officium supremi Apostolatus*, diei 15 iulii 1912, in: *AAS*, 4 (1912), p. 555-556.

His circumscriptionibus personalibus vagum nomen est ordinariatum apostolicorum. Praxi iuridica sic stante, ordinariatum apostolicorum genus a Sancta Sede erigitur, Congregationis pro Ecclesiis orientalibus decreto, neque Constitutione apostolica.

Hoc datur ex eo quod, praesertim, cum experientiam considerare iuridicam debeamus usque ad hoc tempus, ordinariatus apostolici in hodierno apparatu ecclesiastico erecti, in structuris praecedentibus nituntur, atque eorum erectio specificum et liberum officium episcopale non postulat, cum sede et Ecclesia propria, sicut, contra, in praelaturarum personalium ac ordinariatum militarium casu est, et, si forte instituantur, etiam in dioecesium personalium casu; substantialis diversitas ab aliis circumscriptionibus personalibus oritur ex hoc. Tales structurae ergo in ambitu nationali constituuntur, eodem tempore incidens Ordinarii apostolici status cum nationis capitis Episcopo dioecetano.

Annarium Pontificium anni 2002 septem huius generis ordinariatus indicat: nationes “*Dacoromaniam*”, “*Austriam*”, “*Brasiliam*”¹⁰¹, “*Galliam*”¹⁰², “*Argentinam*”, “*Poloniam*”¹⁰³ atque “*Armenorum*” ordinariatum Europae orientalis¹⁰⁴.

Erectionis decretum – elementa structuralia peculiaria continens – Ordinarii potestatis naturam determinat, sicut coordinationem praecipuam ac dependentiae speciem erga Ordinarium localem, seu hierarchiam catholicam orientalem. In suarum facultatum exercitio Ordinarius titularis attributionum Episcopi dioecetani specificarum est, et nonnulla decreta plerumque statuunt eius munus constituendi Ecclesias, paroecias orientales, nominandi sacerdotes qui ad eas incumbere debeant, atque prospiciendi seminarii alumnorum institutionem spiritualem ac intellectualem, etc.

2.5 Administrationes apostolicae personales

Observetur postremo quod est recentissima novitas in contextu organizzativo ecclesiastico circa Ecclesias particulares seu structuras

101. Cf. CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Decretum*, diei 14 novembris 1951, in: *AAS*, 44 (1952), p. 382-383.

102. Cf. CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Decretum*, diei 27 iulii 1954, in: *AAS*, 47 (1955), p. 612-613.

103. Cf. CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Decretum*, diei 19 februarii 1959, in: *AAS*, 54 (1962), p. 49-50.

104. Cf. SEDES APOSTOLICA, *Annarium Pontificium*, 2002, p. 1043.

adsimilatas quae huic themati favet, id est, primae administrationis apostolicae personalis "Sancti Ioannis Mariae Vianney" erectio, in dioecesi camposina, in natione brasiliensi¹⁰⁵. Hoc in casu, agitur de circumscriptione ecclesiastica determinata "ex auctoritate" a Romano Pontifice criterio personali ritus (quod structurae fideles ritui tridentino pertinent)¹⁰⁶.

Vero administratio apostolica, generaliter, figura in can. 371 § 2 praevia, peculiaris circumscriptio territorialis est ad tempus erecta ab Apostolica Sede atque Administratoris apostolici curae pastoralis concredita, qui in nomine Summi Pontificis eam regit¹⁰⁷.

Praxis iuridica confirmat quod Administratoris apostolici condicio personalis variabilis est, secundum casus: Administrator Episcopus titularis, ipse Nuntius apostolicus esse potest (sicut accidit pro administrationibus apostolicis nationum "Estonia" atque "Caucaso")¹⁰⁸ aut parochus loci (est, exempli gratia, administrationis apostolicae nationis "Moldavia")¹⁰⁹. Hoc circumscriptionis genus adhibetur cum peculiaria adiuncta ordinariae circumscriptionis ecclesiasticae erectionem impediunt, cum sit, vero, sollicitudo ordinem conferendi aliquo modo curae spirituali fidelium loci.

In recentiore praxi, duae rationes praecipuae fuerunt quae ad harum circumscriptionum erectionem duxerunt: rationes indolis politicae, quae consuetum Ecclesiae hierarchiae incrementum structurale in loco definito impediabant; ac necessitas non acuendi, hierarchiae catholicae structurarum ordinarium institutione, praecedentes naturae religiosae conflictus. "Sancti Ioannis Mariae Vianney" Administratoris apostolici potestas erga circumscriptionis fideles, autem, personalis et cumulativa "aequo iure" est cum dioecesis camposinae Episcopi potestate¹¹⁰, ac curae animarum ordinariae se refert.

Quapropter, in casu concreto, agi de Ecclesia particulari seu de structura adsimilata non videtur (sicut, contra, generaliter accidit in administrationis apostolicae territorialis hypothese), sed solummodo

105. De administrationis apostolicae figura, generaliter, cf. E. MANGIN, voce: *Administrateurs apostoliques*, in: *Dictionnaire de droit canonique*, I, Paris, 1986, p. 181-192.

106. Cf. IOANNES PAULUS PP. II, Ep. *Ecclesiae unitas*, diei 25 decembris 2001, in: *AAS*, 94 (2002), p. 267. Cf., Praeterea, CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum*, diei 18 ianuarii 2002, in: *AAS*, 94 (2002), p. 305.

107. G. OLIVERO, voce: *Amministratore apostolico*, in: *Enciclopedia del Diritto*, I, p. 128-130.

108. Cf. *Annuario Pontificio*, 1994, p. 1066.

109. Cf. *L'Osservatore Romano*, 29 ottobre 1993, p. 1.

110. Cf. CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum*, diei 18 ianuarii 2002, V.

de circumscriptione iuridice equiparata, pendente a Congregatione pro Episcopis¹¹¹, ut evenit pro omnibus structuris hierarchicis.

Hoc confirmatur etiam a peculiaritate simul non erigendi, in casu, Ecclesiam cathedralem seu pro-cathedralem circumscriptioni, quare documentum constitutivum ad statuendum locum Administratoris apostolici sedis modum servat¹¹².

Ex altera parte, secundum Arrieta «l'amministrazione apostolica, in definitiva, rappresenta un esempio di circoscrizione essenzialmente elastica, il contenuto e le caratteristiche della quale devono essere determinate volta per volta dalla Sede Apostolica. È una semplice tecnica organizzativa, di carattere transitorio e vicario, a disposizione dell'Autorità pontificia»¹¹³, per dare struttura gerarchica ad una comunità di fedeli che per circostanze esterne ad essa non può ricevere una configurazione diversa»¹¹⁴.

Alia factispecies peculiaritas datur a norma iuxta quam laici qui usque ad hoc tempus (id est, ad tempus administrationis apostolicae institutionis), fuerunt membra "Sancti Ioannis Mariae Vianney Unionis" seu praecedentis figurae iuridicae conversae in structuram hierarchicam, in forma scripta suam voluntatem patefaciunt, cum petent ut ad novam structuram ecclesiam pertineant¹¹⁵.

Haec instantia seu petitio, quae competentis auctoritatis relativum consensum exigit¹¹⁶, haud dubias similitudines cum conventionem praevia a can. 296 pro praelaturis personalibus offert. In utroque casu, enimvero, agitur de actu naturae contractualis (qui constat ex sponsione atque acceptilatione), stipulato a fidele laico, ex una parte, et ab ente in persona legitimi repraesentanti, ex altera.

111. Cf. *ibidem*, II.

112. Cf. *ibidem*, XIII.

113. Cf. G. OLIVERO, voce: *Amministratore apostolico*, p. 128; E. MANGIN, voce: *Administrateurs apostoliques*, p. 181.

114. Cf. J. I. ARRIETA, *Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche*, p. 19.

115. Cf. CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum*, diei 18 ianuarii 2002, IX § 1.

116. Hic consensus in laicorum membrorum inscriptione in speciali albo apud administrationis apostolicae sedem consistit (cf. *ibidem*).